

אמר הקשה ליה רבא מברניש לרב אשי:

והרי יש ליפרוך: מה להצד השוה שבהן —
לויים ונזיר — שכן

ב-מ **אין קרבנו בדלות**, כלומר: אין הדל מביא קרבן אחר מאשר העשיר, וכולם קרבן אחד להם, **תאמר במצורע שקרבנו בדלות**, שהדל מביא קרבן אחר מהעשיר.

קושיית הגמרא הבאה מתבארת על פי ה"ק"ן אורה¹.

אמר הקשה ליה רבא בר משרשיא לרבא על ההוה אמינא של הגמרא ללמוד מצורע מנזיר: (1)

והרי האי תנא — של הברייתא המובאת לעיל לט ב — מעיקרא אמר:

ללומדו — לתגלחת מצוה של נזיר שהיא בתער — ממצורע אי אפשר, כיון שאין דינין קל מחמור להחמיר עליו —

ולמדנו מדבריו שתגלחת המצורע אינה צריכה לימוד מנזיר, שהרי אדרבה אנו באים ללמוד נזיר ממצורע —

והדר אמר, כלומר: ואילו כאן מפלפלים האמוראים על מקור הדין שמצורע טעון תגלחת, והם אומרים:

נילף — לתגלחת מצורע שהיא בתער — מדינא [בדין "הצד השוה"] מנזיר ולויים.

ושוב מקשים הם על זה: מדינא נמי לא יליף, וכמו שהקשה רבא מברניש לרב אשי:

מה להצד השוה שבהן שכן אין קרבנו בדלות.

ותיקשי על כל הפלפול הזה: והרי כיון שבברייתא לעיל מוכרח שמצורע אינו נלמד מנזיר, אם כן היה לנו לחפש מקור אחר לתגלחת מצורע שהיא בתער, ולא ללומדו מנזיר?!?

אמר תירץ ליה רבא בר משרשיא:

ההוא — מה שאמרו בברייתא "ללומדו ממצורע אי אפשר", דמשמע שאין המצורע נלמד מנזיר אלא ממקור אחר הוא נלמד — אליבא דרבנן היא, שלפי שיטתם יש מקור אחר, וכפי שיתבאר.

והא — פלפול הגמרא כאן — אליבא דרבי אליעזר היא, שלפי שיטתו לא ידענו שתגלחת המצורע בתער ממקור אחר, ויש לנו לדעת מנין המקור לפי שיטתו שהמצורע טעון תגלחת בתער; ומפרש לה הגמרא ואזיל.

א. הוזהירה התורה את כל ישראל [ויקרא יט ב:ז]: "ולא תשחית את פאת זקנך".

ב. עוד הוזהירה התורה את הכהנים בפרט [ויקרא כא ה]: "ופאת זקנם לא יגלחו".

ג. ציותה התורה את הכהנים בפרשת אמור [שם פסוק ו]: "קדושים יהיו לאלהיהם", ונכלל בעשה זה שלא ישחיתו את זקנם.

ד. אין האשה אסורה בהשחתת זקן כי אין זקן האשה חשוב זקן, אף כשיש לה.

1. לשון נזיר משונה, והקושיא נכתבה בסגנון שונה מהרגיל בש"ס.

שבקשנו ללמוד, וכאן אין הגמרא באה לפרוך את אשר רצינו ללמוד משניהם, אלא לפרש.

ה. נחלקו חכמים ורבי אליעזר [במשנה המובאת בסוגיא זו], אם אסרה התורה השחתת זקן בתער דוקא, או אף בשאר משחיתים. ואולם, לכולי עלמא אין איסור אלא כשמשחית את הזקן מעיקרו; ואין בדין זה חילוק בין כהנים לבין ישראלים.

ו. אסרה התורה לכל ישראל להקיף את פאת הראש, שכן נאמר [ויקרא יט כז] "לא תקיפו פאת ראשכם".

ומה היא הקפה: זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו, "צדעיו" הוא השיער הרבה וגדל סמוך לאזנים, ומאחורי אזניו חלק הוא, ואין שם שיער, וכן בפדחתו [במצחו] אין שיער, וכשנטול את השערות שבצדעיו דהיינו פאת הראש, ויהיה חלק בלא שיער, נמצא שהוא שוה לאחורי אזניו ופדחתו [תוספות לקמן מא א].

ובסוגייתנו יתבאר דין מי שגילח את כל ראשו ["הקפת כל הראש"] אם הוא עובר ב"לא תקיפו".

ז. בסוגייתנו מתבאר שהקפה אסורה אפילו שלא בתער, ואולם אינו חייב אלא כעין תער, כמבואר בתוספות לקמן.

ח. קיימא לן "עשה דוחה לא תעשה" [דהמקור לדין זה מתבאר בהמשך הסוגיא], ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה.

דתנן, שנחלקו חכמים ורבי אליעזר:

ואינו חייב — בין כהן ובין ישראל — על השחתת פאת הזקן **עד שילקטנו בתער** ממש ולא בשאר מעבירים, ואף שגם הם "משחיתים" את הזקן מעיקרו.

ולפי שיטת התנא הזה, נוכל ללמוד שהמצורע מגלח בתער אף בלי שנלמדנו מנזיר, וכפי שיתבאר בהמשך הגמרא.

רבי אליעזר אומר: אפילו ליקטו לפאת הזקן במלקט וברחיטני⁽²⁾ — שהם משחיתים את הזקן מעיקרו — **חייב**.

ולשיטתו שאיסור השחתת זקן הוא אף בלי תער, אין הוא יכול ללמוד מאותו מקור שלמדו חכמים שהמצורע הוא בתער, וכפי שיבואר בהמשך הגמרא.

ומאי טעמייהו דרבנן, כלומר: ומהיכן למד התנא של הברייתא שלפי חכמים — הסוברים: איסור השחתת זקן אינו אלא בתער — תגלחת המצורע אינה אלא בתער?

ביאור דברי הגמרא הוא על פי ביאור אחד שמבארת הגמרא את הראיה, ובהמשך הגמרא מתבאר ביאור נוסף בראיית הגמרא.⁽³⁾

דתניא:

כתוב בפרשת מצורע [ויקרא יד ט]: "והיה ביום השביעי [לישיבתו מחוץ לאהל אחר

2. מיני סכינים או משחזות של בעלי אומנויות, ראה רש"י שבת צז א ד"ה לפי שאי אפשר, ורש"י קדושין לה ב ד"ה מלקט וד"ה רחיטני, והערוך מפרש ש"מלקט" הוא מלקחים.

3. וראה בתוספות לקמן שיש להקשות כמה קושיות על הביאור הנוסף, והגמרא סמכה עצמה בעיקר על הביאור השני והוא הביאור שנתבאר כאן.

יכול הוא לקיים את שניהם, שיגלח בלי תער, ותתקיים מצות התגלחת עם הלאו והעשה של השחתת זקן.

ואולם לרבי אליעזר, הסובר שהשחתת זקן אסורה אף בלי תער, הרי הוצרכה התורה להתיר לכהן המצורע לגלח זקנו אף אם התגלחת אינה בתער, היות ואף היא אסורה, ולשיטתו אין לנו מקור שתגלחת המצורע היא בתער.

וזו היא שאמרנו: "הא רבנן הא רבי אליעזר!"

ומבאר הגמרא את מקורם של חכמים הסוברים שהשחתת זקן אינה אלא בתער: **ומנלן** – לדעת חכמים – דהשחתת זקן אינה אסורה בין בכהנים ובין בישראל אלא **בתער?**

דתניא:

שגילח פעם ראשונה כשנטהר מצרעתו] יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו ואת כל שערו יגלח".

"זקנו" – מה תלמוד לומר!?! והלא בכלל שערו הוא, ולמה פירט הכתוב ואמר: "זקנו"?!?

לפי שנאמר גבי כהנים "ופאת זקנם לא יגלחו", **יכול אפילו מצורע** כהן כן, שלא יגלח את זקנו מפני שהוא אסור בלאו ועשה להשחית את זקנו, (4) לפיכך **תלמוד לומר** בפרשת מצורע "זקנו", כדי לרבות את הכהן המצורע שיגלח את זקנו. (5)

ומכאן מקור – לפי שיטת חכמים שאיסור השחתת זקן אינו אלא בתער – שתגלחת המצורע היא בתער.

שהרי בהכרח ריבוי התורה הוא על תער שהוא בלבד אסור, ואם לא שהיתה חובה לגלח בתער דוקא, למה יגלח בתער, והרי

העשה דוחה את הלאו והעשה גם יחד!?!
ותירצו בשני אופנים:

האחד: היות והכתוב אומר "זקנו" סתם, הרי משמע בין כהנים ובין ישראלים.

השני [וכתבו התוספות שהוא העיקר]: כי בישראל יש ללמוד שאיסור השחתת זקנו נדחה, כמו שאיסור הקפת הראש נדחית במצורע, וכפי שמבואר בהמשך הגמרא שהוא נלמד - לדעת חכמים - מתיבת "ראשו", [וכמבואר בגמרא שם, שמפסוק זה לומדים חכמים ש"עשה דוחה את לא תעשה" בכל מקום]; ובהכרח שבאה התורה לרבות אף את הכהנים שהם מוזהרים על השחתת זקן בלא תעשה ועשה.

5. ביארו התוספות: ואף על פי שאין עשה דוחה

4. א. כתבו התוספות: והא דכתיב "וגלח את כל שערו" על כרחך לבר מזקנו, אי נמי בנמרט זקנו [או שאין לו זקן]; וראו ב"ארוזי הלבנון" שהביא בשם "תפארת ציון" לפרש את כוונתם, שהתוספות מסתפקים, להצד שכהן מצורע אינו מגלח את זקנו, אם מחוייב הוא לגלח את שאר שערו מלבד הזקן, או ש"בעינין קרא כדכתיב", ואם יש לו זקן אז אינו מגלח אף את שאר שערו, ואינו מגלח אלא כשנמרט זקנו@19@29

ב. הקשו התוספות: מנין לנו באמת שהפסוק בא לומר שאפילו כהנים מותרים בהשחתת זקן, ואולי לא בא הכתוב אלא לישראל שהוא אינו אסור אלא בלאו, ולכך דוחה אותו העשה של גילוח, אבל כהנים שהם אסורים אף בעשה ד"קדושים יהיו" מלבד הלאו, הרי אפשר שאין

כתוב בתורה גבי כהנים: "ופאת זקנם לא יגלחו".

יכול אפילו גילחו במספרים — ולא השחית את הזקן מעיקרו⁽⁶⁾ — יהא חייב?

תלמוד לומר גבי ישראל: "ולא תשחית את פאת זקנך", ואין זו השחתה כל שלא גילח את הזקן מעיקרו.

יכול ליקטו לזקנו במלקט ורהיטני שהם משחיתים את הזקן יהא חייב, לפיכך תלמוד לומר גבי כהנים: "ופאת זקנם לא יגלחו" ומשמע כדרך גילוח.

הא כיצד? —

איזהו גילוח שיש בו השחתה, כלומר: איזו היא השחתה שהיא דרך גילוח: הוי אומר זה תער.

ובגזירה שוה "פאה פאה" אנו לומדים ליתן את האמור בכהנים גם גבי ישראל, ואת האמור בישראל גם גבי כהנים.

כאן שבה הגמרא למבואר לעיל, שמתור

"זקנו" הבא לרבות השחתת זקן בתער בכהן מצורע, יש ללמוד שמצות התגלחת במצורע אינה מתקיימת אלא בתער; ומקשה הגמרא על כך:

ממאי, מנין לך להוכיח כן!?

דילמא לעולם אפילו ליקטו המצורע לזקנו במלקט ורהיטני [שהם עוקרים את השיער מעיקרו] נמי מצוה קעביד, שאין מצוה לגלח בתער דוקא —

והא קאתי לאשמועינן יתור "זקנו" האמור בפרשת מצורע, דאפילו אם השחית את זקנו בתער ועבר על איסור השחתת זקן לא מיחייב עליה, כלומר: אף שאין הוא מחוייב לגלח בתער, מכל מקום אם ירצה לקיים את המצוה על ידי תער, רשאי הוא בכך שהעשה דוחה, אף שיכול הוא להמנע מדחיית האיסור!⁽⁷⁾

ומשנינן: אי סלקא דעתך, אם תמצוי לומר כדברך, דכי עביד המצורע נמי במלקט ורהיטני שפיר דמי למצות תגלחת, ולא בא הכתוב לחייב אותו בתגלחת של איסור, אלא להתיר לו אם ירצה לגלח בתער —

שגילח "בין בזוג" שהוא חייב, ופירשו התוספות שם, ש"זוג" היינו "מספרים", וכתבו שם שאינו חייב לדעת משנתנו, אלא אם כן גילח כעין תער, ואם כן משמע שמספרים משחיתים את השיער מעיקרו.

וראה עוד בתוספות לקמן מא ב ד"ה השתא, שכתבו "היינו כעין תער ואפילו במספרים"! וצריך לומר שבמספרים יכול לעשות כך או כך, ובכל מקום לפי ענינו.

99@89@99 הביאור הראשון של הגמרא, אינו

את לא תעשה ועשה בעלמא, [כלומר: והרי יש ללמוד מכאן שהוא דוחה אף את לא תעשה ועשה, "ארזי הלבנון"], כאן דוחה העשה את הלא תעשה והעשה, משום שהם לאו ועשה שאינם שוים בכל, שהרי האשה אינה מצווה על השחתת זקן, וכן מבואר בגמרא לקמן נח ב; ומה שלא פירשו התוספות שהעשה אינו שוה בכל משום שהוא אינו בכהן, ראה מה שנתבאר שם בהערות.

6. צריך ביאור, והרי במשנתנו שנינו גבי נזיר

שכן שיהא מותר לגלח בתער, ואף שעבר על "לא תשחית את פאת זקנך"⁽⁹⁾.

ומבאר הגמרא ביאור נוסף האיך מוכח מא-א מ"זקנו" – לפי חכמים – שאין המצורע מגלח אלא בתער:

ותו, אי סלקא דעתך [אם נאמר כדברייך], שאף כי עביד המצורע במלקט ורהיטני נמי מצוה קא עביד, אם כן, אי אפשר שתאמר התורה שאם רצה יכול לגלח את זקנו בתער. שהרי:

מדלא כתיב בתגלחת המצורע בהדיא שהיא

אם כן לישתוק קרא מיניה [ישתוק הכתוב מ"זקנו"], ואנא אמינא [והייתי אומר מעצמי] שרשות בידו לעשות כן בקל וחומר מנזיר בתגלחת המצוה שלו שהוא מגלח את ראשו ומקיפו; וכך הייתי לומד:

ומה גבי נזיר דאף על גב דאיסורא קא עביד בקבלת נזירותו שהנזיר חוטא הוא, (8) ומצות תגלחתו על ידי איסור היא באה, אפילו הכי מחייב הוא לגלח את ראשו ולהקיפו, ואף שעובר על "לא תקיפו פאת ראשכם" –

הכא גבי תגלחת מצורע דמצוה היא, כלומר: שהיא מצוה שלא באה על ידי עבירה, לא כל

על הדרך שנתבארה לעיל על פי התירוק השני, ולעיל נכתב כן, כדי להקל על הלומד.

8. א. עיקר המקור שנזיר הוא חוטא, הוא מן הכתוב האמור בפרשת נזיר טמא "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", אלא שאף נזיר טהור חוטא הוא, וכמבואר לעיל יט א, [וראה לעיל ג א ובתוספות שם ב ב ד"ה ואמאי], תוספות; וראה שם, שהיא שיטת רבי אלעזר הקפר, אבל אין כולם מודים לו בזה.

ועוד ביארו התוספות, שהלימוד הוא מנזיר טמא שאף הוא תגלחתו בתער.

ב. יש מאחרוני זמננו שביארו את סברת הגמרא על פי מה שכתבו התוספות בעירובין ק א, גבי דמי קרבנות הניתנין על המזבח במתן שתיים שהן ארבע שנתערבו בניתנין במתנה אחת, ואסור ליתן את כולן במתן שתיים משום "בל תוסיף", וביארו התוספות שאין העשה בא ודוחה את לא תעשה ד"בל תוסיף" כיון שהוא בא על ידי פשיעה, ואף כאן העשה דנזיר בא על ידי פשיעה.

ואולם זה אינו, שהרי לשון התוספות שם הוא: "דהכא על ידי פשיעה הוא בא, והיה יכול

[העשה] להתקיים בלי דחיית הלאו", וזה אין שייך בנזיר; וראה שם בליקוטים לרבינו עקיבא איגר, שעשה של "ולו תהיה לאשה" באונס את הבתולה דוחה את לא תעשה של נערה פסולה [כמבואר בכתובות מ א], אף שעיקר העשה בא על ידי פשיעה, כי היות ואם לאו פשיעתו לא היה עשה כלל הרי הוא דוחה.

9. א. כתב הרא"ש: ואף על גב דגבי נזיר אי אפשר בלא דחייה, ובמצורע אפשר, לא משמע ליה לפלוגי.

ב. הקשו התוספות בד"ה ה"ג ומה: והרי יש לפרוך דכהן שאני כיון שריבה בהן הכתוב מצוות יתירות, וכפי שהש"ס שואל בכמה מקומות.

ועוד הקשו: מה לנזיר שכן לאו הוא בלא עשה, תאמר ככהן שהוא אסור בהשחתת זקן בלאו ועשה, [ויש להטעים לכאורה הקושיא יותר, שהרי עשה דוחה את לא תעשה כבר ידענו מ"ראשו", וכמו שכתבו התוספות לעיל, ואם כן מה מוסיף הלימוד מנזיר!].

[ועוד יש לתמוה: שהרי כל שכן אם תאמר